

Guia de varietats locals de Menorca

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM
Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó
Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54
A/e: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com

Presentació

La publicació d'aquestes fitxes, que integren la primera *Guia de varietats locals de Menorca*, és el resultat de l'execució d'una de les accions del projecte *Fomento de las Buenas Prácticas Ambientales en la Reserva de Biosfera*, que el Consell Insular de Menorca va iniciar el novembre de 2008 en el marc del **Programa empleaverde**, gestionat per la Fundació Biodiversidad i cofinançat pel Fons Social Europeu.

L'aparició d'aquesta guia no hauria estat possible sense les aportacions de totes aquelles persones que han volgut compartir les seves llavors o els seus coneixements amb el Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca, ni sense la feina feta durant els darrers anys per APAEM (Associació de Productors d'Agricultura Ecològica a Menorca). Emperò, sobretot, aquesta guia ha estat possible gràcies a la saviesa i el saber fer dels pagesos i les pageses, i d'aquelles persones aficionades, que han sabut valorar i conservar aquestes varietats als seus horts i a les seves cuines al llarg del temps, transmetent de pares a fills els coneixements agronòmics i culturals associats a cada cultiu (nomenclatura, maneig, usos, gastronomia,...).

Les varietats aquí incloses són una mostra d'una riquesa molt més àmplia que, encara avui, continua donant sorpreses. Al treball que presentam en trobareu divuit, corresponents a un total de sis famílies botàniques que hem volgut destacar a partir de diferents motivacions, però sempre d'acord amb la seva representativitat. Totes formen part de la riquesa del patrimoni agrícola menorquí, d'una biodiversitat cultivada que aquesta guia vol donar a conèixer i contribuir a preservar.

Antònia Allés Pons
Consellera d'Economia i Medi Ambient

CUCURBITÀCIES

Carabassó antic

Cucurbita pepo

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM

Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó

Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54

A/e: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com

CUCURBITÀCIES

Carabassó antic

Descripció: Varietat de producció mitjana. Carabassons de color verd clar de forma i mida variables, allargats o ovalats. Té un gust fi i es conserva bé.

Sembra i plantació: El planter es fa a partir del mes de febrer i es guarda en un lloc càlid fins a l'època de plantació, de març a abril. Atesa la poca estacionalitat de la producció (la collita es fa molt concentrada en el temps) és recomanable fer dues sembres; la segona es pot fer per sembra directa.

Necessitats de cultiu: Té una necessitat mitjana tant de fertilització com de reg, però es fa molt bé en secà si es sembra primerenc.

Pràctiques agronòmiques: No és necessari preparar la terra de manera especial. Tampoc presenta problemes destacables.

Collita: Entre juny i agost. És molt important anar collint els carabassons joves perquè la mata no deixi de produir.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: L'aïllament necessari entre varietats de carabassó o entre carabassó i carabassa (varietats de la mateixa espècie) és de 100 metres, impossible de mantenir en la majoria d'hortos. Per minimitzar l'acció de l'agent pol·linitzador, en aquest cas els insectes, pot ajudar la creació de barreres vegetals. El més efectiu, però, és separar les varietats en el temps, de manera que la floració no coincideixi.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: La selecció és la clau per augmentar la productivitat d'aquesta varietat. Els fruits seleccionats s'han de deixar créixer dues o tres vegades més que la mida habitual de consum abans d'extreure directament la llavor separant-la de la polpa. Té una vida útil de 5 anys.

CUCURBITÀCIES

Fregall

Luffa cylindrica

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM
Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó
Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54
A/e: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com

CUCURBITÀCIES

Fregall

Descripció: El fregall és una cucurbitàcia trepadora, allargada i cilíndrica, que conté un esquelet fibrós a l'interior. Una vegada seca, aquesta estructura té l'aspecte d'una esponja. Antigament s'utilitzava per escurar, però també es pot emprar com a esponja de bany o com a element ornamental.

Sembra i plantació: El planter es fa de març a abril; necessita un ambient temperat per germinar. Es trasplanta d'abril a maig.

Necessitats de cultiu: Necessitat mitjana de fertilització i reg. Un excés d'aigua pot provocar la presència de fongs.

Pràctiques agronòmiques: És recomanable encanyar-la, però també es pot fer sense tutors. En aquest darrer cas, convé separar els fregalls de terra posant-hi una pedra davall per evitar que la humitat faci malbé les fibres.

Collita: L'agost és el millor mes per collir-los ben secs. Convé recol·lectar-los abans de les primeres pluges perquè l'esquelet no s'ennegreixi i resulti poc atractiu.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: Es podria hibridar amb facilitat amb altres varietats de fregalls, però aquesta és l'única que té tradició a Menorca.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: És millor dedicar alguns fruits exclusivament a la producció de llavors, en tost de manipular els fruits que volem aprofitar per a fregalls. El punt idoni per retirar-los és quan comencen a pansir-se. Convé separar les llavors de la polpa dins un poal amb aigua, de manera que les llavors, grosses i negres, quedin ben netes. Després, s'han de deixar assecar a l'ombra i preservar-les dins un pot. Té una vida útil de 5 anys.

CUCURBITÀCIES

Meló blanc de tot l'any

Cucumis melo

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM

Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó

Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54

A/e: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com

CUCURBITÀCIES

Meló blanc de tot l'any

Descripció: Varietat molt resistent, de creixement valent, amb molta tradició de secà. De mida mitjana-grossa i pell blanca amb tonalitats groguenques. Molt gustós, amb la polpa gruixada i de pepides grosses. És un molt bon meló de guardar; en llocs ben airejats, pot conservar-se fins al gener.

Sembra i plantació: De planter es pot fer a partir de finals de març en un lloc càlid. De sembra directa, tirant set o vuit llavors per clot, entre Sant Marc (25 d'abril) i el dia de la Creu (3 de maig), com a tard per Sant Isidre (15 de maig); sigui quan sigui ha de ser damunt terra calenta al tacte.

Necessitats de cultiu: Necessitat de reg baixa. Tot i que les seves necessitats de fertilització són d'exigència mitjana, la terra dedicada al seu cultiu es sol femar i cuidar molt; de manera imprescindible en secà per assegurar la retenció d'aigua.

Pràctiques agronòmiques: Si es fa de terra seca sol ser suficient una ensofrada de prevenció. Rapar.

Collita: Entre Sant Llorenç i Sant Lluís, a partir de la segona setmana d'agost.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: El risc d'hibridació entre varietats és molt elevat. En horts petits convé deixar tanta distància com sigui possible i crear barreres vegetals amb altres cultius. Si es disposa de més superfície, es recomana una distància mínima de 100 metres.

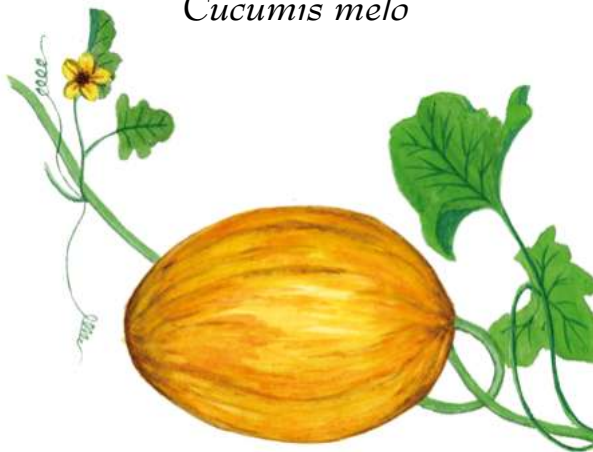
Recol·lecció de llavors i viabilitat: Els melons s'han de collir més madurs que el punt de maduració òptim per al consum, però no molt més tard perquè la llavor pot fermentar dins el fruit i reduir-ne així la viabilitat. La vida útil de les llavors és de 4 o 5 anys.

CUCURBITÀCIES

Meló groc de tot l'any

Cucumis melo

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM

Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó

Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54

A/e: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com

CUCURBITÀCIES

Meló groc de tot l'any

Descripció: Varietat que accepta tant la sembra de secà com la de regadiu. Si el reg no és excessiu és un bon meló de guardar i es conserva fins a Nadal. Es guarda estès o penjat però sempre ben airejat.

Sembra i plantació: Tradicionalment es fa per sembra directa per Sant Marc, a finals d'abril, però es pot fer des de finals de març i fins a maig, sempre en terres ben llaurades i femades. El planter es fa des de finals de març en un lloc càlid i arredossat.

Necessitats de cultiu: Tot i que les seves necessitats de fertilització són d'exigència mitjana, tradicionalment la terra dedicada al seu cultiu es fema i es cuida molt; de manera especial en secà per assegurar la retenció de l'aigua. Necessitat de reg baixa.

Pràctiques agronòmiques: És important tenir un bon control del reg i evitar, sobretot, els regs excessius. Si pateix de cendra (oïdi) convé aplicar sofre.

Collita: Si s'ha seguit el calendari tradicional es sol collir per la Mare de Déu de Gràcia, a principis de setembre. El període aproximat de recol·lecció després de la sembra és de 120 dies.

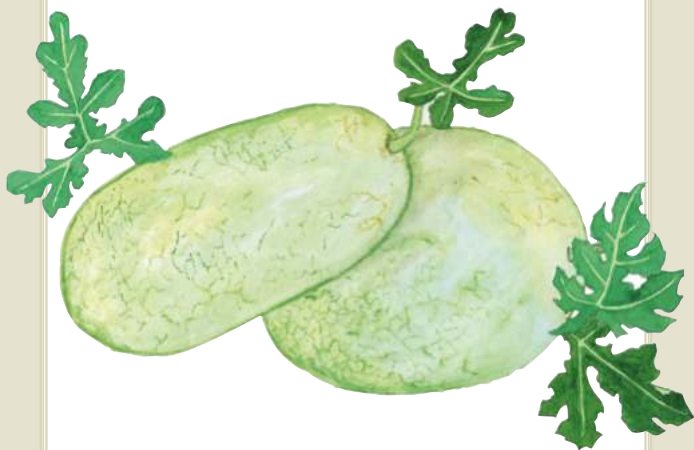
Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: El risc d'hibridació entre varietats és molt elevat. Convé deixar una distància mínima de 50 metres si entre elles hi ha barreres vegetals o paret seca, i el doble si el terreny no presenta obstacles naturals per als insectes.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: Quan són ben madurs, uns dies després del punt de maduració òptim per al consum, però mai molt més tard perquè la llavor pot fermentar dins el fruit i reduir-ne així la viabilitat. La vida útil de les llavors és de 5 anys.

CUCURBITÀCIES

Síndria blanca de la Vall

Citrullus lanatus

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM

Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó

Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54

A/e: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com

CUCURBITÀCIES

Síndria blanca de la Vall

Descripció: Varietat molt apreciada pel gust que presenta, bastant productiva, de forma i mida variables: a vegades més curta i ovalada, a vegades allargada. Sobre la coloració blanquinosa freqüentment presenta unes retxes primes escrites, de color verd flux. De dins és de color rosa vermellós amb pepides grosses de color crema clar. Una vegada collida, es conserva plena durant setmanes.

Sembra i plantació: Es fa per sembra directa (entre 5 i 10 llavors per clot, per esclarir-les posteriorment) els primers dies de maig, sempre que la terra sigui calenta, fent un clot profund i mesclant bé l'aportació de fems.

Necessitats de cultiu: Tradicionalment s'ha cultivat de secà. Si la preparació de la terra s'ha fet de manera correcta, el seu maneig posterior és poc exigent. Preferentment ha de mester terra fonda; en terres magres demana aigua. La necessitat de fertilització és mitjana, millor amb fems madurs.

Pràctiques agronòmiques: Si es cultiva de secà, convé rapar després de cada pluja per evitar la creació d'una crosta superficial i la pèrdua d'aigua per evaporació. No tolera bé l'encoixinat.

Collita A partir de la segona quinzena de juliol i fins a finals d'agost.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: Distància mínima de 500 metres entre diferents varietats.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: Els fruits s'han de collir ben madurs, uns dies després de la maduració òptima per al consum. Per extreure les llavors convé separar-les bé de la polpa, netejar-les amb aigua i deixar-les assecar a ombra i ben airejades. La vida útil és de 4 anys.

CUCURBITÀCIES

Síndria retxada

Citrullus lanatus

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM
Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó
Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54
A/e: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com

CUCURBITÀCIES

Síndria retxada

Descripció: Varietat d'entre 3 i 4 kg de pes. Pot ser redona o lleugerament allargada, de color verd clar amb retxes longitudinals d'un verd més fosc. De dins és de color vermell intens. Una vegada collida, es conserva molt de temps.

Sembra i plantació: Es fa per sembra directa els primers dies de maig, sempre que la terra ja sigui calenta, fent un clot profund i mesclant bé l'aportació de fems. També es pot fer planter i trasplantar-lo a finals de maig.

Necessitats de cultiu: És de terra seca si es prepara amb antelació; en cas contrari té una necessitat de reg mitjana. En qualsevol cas, ha de mester terra bona i fonda; en terres magres vol més aigua. La necessitat de fertilització és mitjana, preferentment amb fems madurs de porc.

Pràctiques agronòmiques: No demana pràctiques especials. En el moment de la fructificació convé intensificar-ne el manteniment. No tolera bé l'encoixinat i és sensible a l'oidi.

Collita: Per la Mare de Déu de Gràcia, la primera quinzena de setembre.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: Risc d'hibridació molt elevat. La distància mínima recomanada entre varietats és de 500 metres, inferior si es planifiquen cultius que actuïn de barreres vegetals per als insectes.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: Els fruits s'han de collir ben madurs, uns dies després de la maduració òptima per al consum. Per extreure les llavors convé separar-les bé de la polpa, netejar-les amb aigua i deixar-les assecar a ombra ben airejades. La vida útil és de 4 anys.

LLEGUMINOSES

Guixó de carena negra

Phaseolus vulgaris

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM
Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó
Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54
A/e: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com

LLEGUMINOSES

Guixó de careta negra

Descripció: Varietat de llarga tradició a Menorca, molt rústica. El fruit, petit i en forma de ganxet, és de color crema pàl·lid amb una taca negra a la part interna. Les bajoques són llargues i primes.

Sembra i plantació: Es sembra directament de llavor, entre abril i maig, posant dos o tres guixons per forat. En horts molt exposats al vent, és recomanable fer planter a l'abril i trasplantar-lo al maig.

Necessitats de cultiu: La necessitat de fertilització és alta; preferiblement convé aportar fems madurs. Té una baixa exigència d'aigua. Es pot fer de terra seca.

Pràctiques agronòmiques: Tradicionalment es sembra en solc. Si no es rega en excés, és poc exigent pel que fa al manteniment; en cas contrari, el creixement d'adventícies (herbes) obliga a fer més passades. No presenta plagues associades destacables; esporàdicament postes d'erugues o poll.

Collita: Tota la collita es recol·lecta seca per Sant Llorenç, la primera quinzena d'agost.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: És una planta autògama (s'autofecunda), però presenta un grau esporàdic de creuament. Convé separar-la d'altres varietats de mongeta el màxim possible.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: Pel fet que es deixa assecar a la mata, no és necessari cap tractament especial per recol·lectar les llavors dedicades a la sembra de l'any següent. Les bajoques seleccionades es poden decantar de la resta de la collita i guardar-les a ombra ben airejades. La vida útil és de 3 anys.

LLEGUMINOSES

Mongeta d'enfilar

Phaseolus vulgaris

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM

Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó

Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54

A/e: apaem@menorca.es - agroligues@gmail.com

LLEGUMINOSES

Mongeta d'enfilar

Descripció: Varietat d'enfilar que resulta sorprenent per la llargada de les seves bajoques, d'entre 35 i 55 centímetres. Una vegada seques les mongetes són negres, aplanades i petites. Es poden consumir tendres o es poden deixar assecar per guardar. Si es volen consumir tendres millor collir les bajoques joves, perquè tendeixen a fer fils.

Sembra i plantació: Es sembra des de finals d'abril, directament de llavor posant dos o tres mongetes per clot. També es pot fer de planter en un lloc arredossat des de finals de març, emperò resulta molt bé per sembra directa.

Necessitats de cultiu: La necessitat de fertilització és alta; preferiblement convé aportar fens madurs. Necessitat de reg mitjana-alta. S'associa molt bé amb blat d'indi i té l'avantatge que li serveix de tutor. Sigui com sigui, s'ha d'encanyar.

Pràctiques agronòmiques: Normalment es sembra en solc, però també es pot fer a la llisa. No presenta plagues associades destacables. Quan comença la producció convé fer collites constants per no afeblir-ne la capacitat productiva.

Collita: Entre dos i tres mesos després de sembrar-la. Posteriorment sol resultar poc rendible mantenir-la sobre el terreny.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: Presenta un grau esporàdic de creuament. Convé separar-la d'altres varietats de mongeta (inclosos els guixons) el màxim possible.

Recol·lecció de llavors i viabilitat Les bajoques seleccionades es poden retirar de la mata quan comencen a tornar grogues. Convé posar-les a ombra i completar el procés d'assecament en un lloc airejat. La vida útil és de 3 anys.

SOLANÀCIES

Albergínia de Ciutadella

Solanum melongena

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM

Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó

Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54

A/e: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com

SOLANÀCIES

Albergínia de Ciutadella

Descripció: Varietat de fruits bastant homogenis, curts i amples, de forma ovalada i de color lila o violaci. Valorada per la seva carn gruixada, idònia per fer sofregits amb altres hortalisses, però també molt emprada per torrar escalivada.

Sembra i plantació: El planter es sol fer des de mitjan gener i fins a finals de febrer; millor amb llavor de dos anys perquè assegura una major viabilitat. Resulta especialment important guardar-lo en un lloc càlid i arredossat; durant els primers dies, assegurar una temperatura òptima és la clau d'una bona germinació. L'època de plantació més segura és durant el mes d'abril, però també es pot sembrar més primerenca.

Necessitats de cultiu: Calor, reg elevat i abundant matèria orgànica, preferiblement compost tendre. És important evitar regs excessius; poden provocar virosi i atreure poll. Amb tot, durant les primeres setmanes de creixement necessita poca aigua.

Pràctiques agronòmiques: Ensofrar durant les primeres setmanes de cultiu per evitar l'aparició de plagues. Resulta important haver planificat les rotacions i evitar plantar-les on s'hagin sembrat altres solanàcies.

Collita: De finals de juny a setembre, depenent de l'any fins a mitjan octubre.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: Mínima de 50 metres entre varietats, tot i que generalment s'autofecunda.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: Per assegurar la bona formació de la llavor, el fruit s'ha de recol·lectar sobremadurat, descolorit i amb la pell dura. Es pot extreure la llavor en sec o amb l'ajuda d'aigua. Té una vida útil de 5 anys.

SOLANÀCIES

Albergínia de Maó

Solanum melongena

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM

Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó

Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54

A/e: apaem@menorca.es - agroligues@gmail.com

SOLANÀCIES

Albergínia de Maó

Descripció: Varietat molt apreciada, en bona part per la seva elevada productivitat, però també valorada per la seva carn fina, turgent i blanca. De mida variable, forma sempre allargada i de color morat brillant. Especialment apta per cuinar albergínies plenes.

Sembra i plantació: El planter es sol fer des de mitjan gener fins a finals de febrer; millor amb llavor de dos anys perquè assegura una major viabilitat. Resulta especialment important guardar-lo en un lloc càlid i arredossat; durant els primers dies, assegurar una temperatura òptima és la clau d'una bona germinació. L'època de plantació més segura és durant el mes d'abril, però també es pot sembrar més primerenca.

Necessitats de cultiu: Calor, reg elevat i abundant matèria orgànica, preferiblement compost tendre. És important evitar regs excessius; poden provocar virosi i atreure poll. Amb tot, durant les primeres setmanes de creixement necessita poca aigua.

Pràctiques agronòmiques: Ensofrar durant les primeres setmanes de cultiu per evitar l'aparició de plagues. Resulta important haver planificat les rotacions i evitar plantar-les on s'hagin sembrat altres solanàcies.

Collita: De finals de juny a setembre, depenent de l'any fins a mitjan octubre.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: Mínima de 50 metres entre varietats, tot i que generalment s'autofecunda.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: Per assegurar la bona formació de la llavor, el fruit s'ha de recol·lectar sobremadurat, descolorit i amb la pell dura. Es pot extreure la llavor en sec o amb l'ajuda d'aigua. La vida útil és de 5 anys.

SOLANÀCIES

Pebre de quatre cantells

Capsicum annuum

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM

Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó

Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54

A/e: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com

SOLANÀCIES

Pebre de quatre cantells

Descripció: Varietat carnosa de mida grossa, curta però ampla, de pell gruixada, amb quatre cantells molt marcats. Ideal per torrar o escalivar, però també bona per al consum en fresc.

Sembra i plantació: El planter es fa de febrer a abril amb lluna vella. És important assegurar una temperatura elevada per obtenir una germinació correcta. Es trasplanta entre la segona quinzena d'abril i la primera de maig.

Necessitats de cultiu: Té una necessitat de fertilització mitjana-alta. No convé emprar matèria orgànica fresca. No tolera bé les terres amb mal drenatge o poc aire. Necessita temperatures elevades i reg abundant i constant.

Pràctiques agronòmiques: De manera preventiva, és recomanable aplicar emprivada d'ortiga per evitar la podridura del coll. En casos d'afectació greu de trips o de poll, es recomana tractar amb sabó potàssic.

Collita: De principis de juliol fins a finals de setembre. Els fruits per torrar o escalivar es deixen a la mata fins que tornen ben vermells.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: És una planta autògama (s'autofecunda) que, segons l'activitat dels insectes, presenta creuaments. És necessari deixar una distància de 100 metres entre les diferents varietats o posar altres cultius alts i espessos entre elles (per exemple, mongeta d'enfilar), a fi de construir barreres vegetals que minimitzin l'acció dels pol·linitzadors.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: Els fruits reservats a la multiplicació es cullen vermells. Les llavors es poden guardar dins un pot de vidre sempre que estiguin ben seques. Té una vida útil de 5 anys.

SOLANÀCIES

Tabac de pota

Nicotiana rustica

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM
Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó
Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54
A/e: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com

SOLANÀCIES

Tabac de pota

Descripció: És una planta anual de més d'un metre d'alçària, de fulles grans i carnosos cobertes d'una capa de pèls que les fan aferradisses al tacte. El seu cultiu va ser molt abundant fins a mitjan segle passat, emperò encara té tradició a l'illa. És interessant en agricultura ecològica pel fet que enriqueix la biodiversitat dels horts i, sobretot, pel seu elevat poder insecticida, que, després d'una adequada maceració, permet combatre algunes plagues.

Sembra i plantació: Antigament es feia, molt primerenc, per Santa Llúcia, a mitjan desembre. Podem fer el planter, però, fins al mes de febrer i trasplantar-lo a finals d'hivern o a principis de primavera. És recomanable sembrar les llavors a cops dins un test o en una pastereta i després trasplantar el planter individualment.

Necessitats de cultiu: Vol terra fonda i té una necessitat de fertilització alta, de fems madurs o d'adob en verd fet amb favet i fesolí. És molt sensible a la falta o a l'excés d'humitat.

Pràctiques agronòmiques: Si s'atenen correctament les seves necessitats de reg i fertilització no presenta dificultats de maneig.

Collita: Quan les fulles s'assequen.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: Les seves flors són hermafrodites i s'autopol·linitzen. En el cas de sembrar més d'una varietat de tabac, però, convé separar-les el màxim possible.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: Convé deixar assecar les càpsules a la mata, però vigilant que les valves no s'obrin i deixin caure la llavor. Cada càpsula conté milers de llavors minúscules. Viabilitat de la llavor desconeguda.

SOLANÀCIES

Tomàtic mèrvel

Lycopersicon lycopersicum

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM

Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - Es Grau km. 0'5 / 07700 Maó

Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54

e-mails: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com

SOLANÀCIES

Tomàtic mèrvel

Descripció: Varietat de tomàtic petit, redó, de pell fina, que es presenta en ramells. Molt productiu. Ideal per al consum en fresc d'estiu. Molt resistent. Es pot fer a terra seca.

Sembra i plantació: El planter primerenc es fa amb lluna vella de gener però el més segur és fer-lo entre febrer i març, deixant-lo créixer a redossa. Es pot trasplantar fins a finals d'abril.

Necessitats de cultiu: No ha de mester un sòl especialment preparat. Necessitat de fertilització baixa. Si s'aporten fems han de ser frescs. Necessitat de reg baixa.

Pràctiques agronòmiques: Sofre preventiu per a oïdi. Tradicionalment no s'encanya però el seu creixement acaba ocupant bastant d'espai; en horts petits o en plantacions de bancals és recomanable encanyar-la. Durant el creixement, convé treure'n els ulls.

Collita: De Sant Joan a la Mare de Déu de Gràcia, de finals de juny a mitjan setembre.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: És una planta autògama (s'autofecunda), però presenta un cert grau de creuament en funció de l'estructura de les seves flors. Com en el cas d'altres tipus de tomàtic, convé plantar aquesta varietat en blocs de tres o quatre filades i guardar les llavors dels fruits recol·lectats del centre del bloc.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: És convenient agafar els fruits molt madurs, de diferents mates i de diferents collites. La conservació tradicional de les llavors es fa tallant el tomàtic i fregant-lo damunt un paper o un pedaç, de manera que s'elimina la humitat i la polpa que envolta les llavors abans de guardar-les en un lloc ventilat. Té una vida útil de 4 anys.

SOLANÀCIES

Tomàtic rosadet de sa Vall

Lycopersicon lycopersicum

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM

Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó

Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54

A/e: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com

SOLANÀCIES

Tomàtic rosadet de sa Vall

Descripció: Tomàtic de mida mitjana-grossa, de forma lleugerament aplanada i de tonalitat rosàcia. El gust intens, la carn sucosa i la curta conservació el fan idoni per al consum d'ensalades d'estiu.

Sembra i plantació: El més segur és fer el planter entre finals de febrer i finals de març per plantar-lo entre mitjan abril i fins als primers dies de maig. Tradicionalment s'ha cultivat de terra seca.

Necessitats de cultiu: Necessitat de fertilització baixa. Necessitat de reg baixa.

Pràctiques agronòmiques: Ensofrades de prevenció contra diverses malalties. Especialment, convé fer tractaments amb *Bacillus* per combatre l'eruga del tomàtic (*Tuta absoluta*). Tradicionalment no s'encanya ni s'escapirola.

Collita: De Sant Joan a la Mare de Déu de Gràcia, de finals de juny a mitjan setembre.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: Risc d'hibridació molt baix. Així i tot, convé plantar-lo mínimament separat d'altres varietats o fer-ho en blocs de tres o quatre filades, guardant només les llavors dels fruits recol·lectats del centre del bloc.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: És convenient agafar els fruits madurs, de diferents mates, formes i collites amb l'objectiu de mantenir l'heterogeneïtat genètica de la varietat i preservar-ne així la capacitat evolutiva. Es pot extreure la llavor fregant el tomàtic damunt un pedaç o un cartó, deixant-la assecar en un lloc airejat i a ombra abans de guardar-la. És molt recomanable sotmetre la llavor a un procés de fermentació per evitar algunes malalties. Té una vida útil de 4 anys.

COMPOSTES

Carxofa morada

Cynara scolymus

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM
Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó
Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54
A/e: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com

COMPOSTES

Carxofa morada

Descripció: Varietat de color morat, de mida petita però molt gustosa. Molt apreciada per la seva qualitat. No gaire productiva, però de gran rusticitat i molt ben adaptada a les condicions climàtiques de Menorca.

Sembra i plantació: Es poden fer esqueixos des de mitjan setembre fins a finals de novembre; aquests darrers tenen més possibilitats d'aferrar. És recomanable descartar els ulls amb menys arrels.

Necessitats de cultiu: Necessitat de fertilització alta, preferentment amb fems madurs. Necessitat de reg baixa; en té prou amb alguna regada de suport, especialment a l'agost. Convé controlar la presència de minadors.

Pràctiques agronòmiques: Esclarir els ulls. Replantar anualment esqueixos d'ulls nous. S'han d'eliminar les plantes velles.

Collita: Des de principis de gener fins a finals d'abril. Depenent del moment de plantació dels esqueixos, la collita pot arribar abans de Nadal o ben entrada la primavera. La producció degenera després del tercer any de cultiu.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: És una planta autògama (s'autopol·linitza), però presenta un petit grau de creuament. Per reproduir-la vegetativament (divisió de mata) no és necessari aïllar les varietats. Si es vol fer llavor (reproducció sexual) convé separar les varietats amb bosses de paper, embossant els fruits; també perquè podria hibridar-se amb algunes varietats de cards silvestres.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: Per fer llavor convé deixar la millor flor i embossar-la. Es talla el cap floral quan les llavors ja són visibles. La vida útil és de 5 anys.

COMPOSTES

Lletuga llarga d'hivern

Lactuca sativa

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM

Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó

Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54

A/e: apaem@menorca.es - agroligues@gmail.com

COMPOSTES

Lletuga llarga d'hivern

Descripció: Varietat de lletuga grossa, de tipus llarg, no gaire frondosa però de fulles carnosos i consistents de color verd fosc i gust intens.

Sembra i plantació: Es pot fer planter de finals d'agost a principis de març. Tradicionalment es fa en una parada. Les lletugues es poden trasplantar fins a mitjan abril. Val la pena destacar que és molt més resistent que d'altres lletugues d'hivern, però de creixement més lent; des del planter a la recol·lecció poden passar 3 mesos.

Necessitats de cultiu: Necessitat de fertilització baixa. Necessitat de reg mitjana. Tot i ser més resistent que d'altres lletugues d'hivern, convé exposar-la al vent el mínim possible. En condicions climatològiques normals, l'aigua de pluja ha de ser suficient per completar-ne el creixement.

Pràctiques agronòmiques: S'ha de desherbar. Té tendència a cabdellar per ella mateixa, emperò sempre és millor fermar-la durant la darrera part del cultiu.

Collita: Des de mitjan novembre fins a principis de juny. A partir d'aquest moment sol espigar amb molta rapidesa.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: El risc d'hibridació entre varietats és baixíssim, nul si la distància entre aquestes és de 5 o 10 metres. Si s'alternen diferents castes de lletuga, convé evitar la coincidència del moment de floració.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: És molt recomanable embossar la inflorescència per evitar que la llavor caigui abans del moment òptim de maduració (quan la majoria de flors estan ben seques), també per facilitar la recol·lecció de les llavors. Té una vida útil d'entre 3 i 5 anys.

COMPOSTES

Lletuga revullosa

Lactuca sativa

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM

Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó

Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54

A/e: apaem@menorca.es - agroligues@gmail.com

COMPOSTES

Lletuga revullosa

Descripció: Varietat de lletuga de cabdell, de mida mitjana i forma arrodonida. Les fulles externes són marcadament arrugades; les de l'interior del cabdell són especialment cruixents. És una lletuga de primavera o de principis d'estiu.

Sembra i plantació: Es pot fer una parada de planter des de principis de primavera fins a finals d'abril. Es pot trasplantar fins a mitjan maig. Antigament solien posar-les entre les camades de blat d'indi per rendibilitzar l'espai.

Necessitats de cultiu: Necessitat de fertilització baixa. Necessitat de reg mitjana. Durant les darreres setmanes de cultiu o per a les lletugues trasplantades a finals de temporada és imprescindible la instal·lació de reg.

Pràctiques agronòmiques: S'ha de desherbar. No presenta malalties destacables; puntualment virosi, depenent de les condicions climatològiques de cada primavera.

Collita: Des de finals de maig fins a mitjan juliol. És més resistent a l'espigat que la lletuga llarga d'hivern.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: El risc d'hibridació entre varietats és baixíssim, nul si la distància entre aquestes és de 5 o 10 metres. Si s'alternen diferents castes de lletuga, convé evitar la coincidència del moment de floració.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: És convenient fer un tall al cabdell per permetre que les tiges puguin espigar amb facilitat, vigilant de no fer malbé el punt de creixement de la planta. És molt recomanable embossar la inflorescència per evitar que la llavor caigui abans de recol·lectar-la. Té una vida útil d'entre 3 i 5 anys.

LILIÀCIES

Ceba blanca

Allium cepa

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM
Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó
Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54
A/e: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com

LILIÀCIES

Ceba blanca

Descripció: La ceba blanca és una varietat de mida mitjana o grossa, de carn blanca, apta per consumir crua o per coure. Varietat molt apreciada per a la producció de ceba porrera o de grell (ulls nascuts de la ceba vella), però també de molta tradició per a l'obtenció de ceba tendra o ceba de guardar.

Sembra i plantació: De planter des de mitjan agost a mitjan setembre, per trasplantar-la entre octubre i novembre. Per fer ceba porrera o de grell es planta la ceba sencera els primers dies de setembre.

Necessitats de cultiu: És poc exigent, però agraeix l'aportació de fems madurs i terra ben llaurada.

Pràctiques agronòmiques: S'ha de calçar, imprescindiblement en el cas de la ceba porrera o de grell.

Collita: Depenent del moment de plantació. Ceba tendra des de finals de desembre. Ceba porrera o de grell des de mitjan gener. Ceba de guardar entre maig i juny, quan l'ull de la tija s'asseca.

Distància d'aïllament per evitar riscos d'hibridació: Distància d'aïllament de 1.000 metres entre diferents varietats.

Recol·lecció de llavors i viabilitat: La ceba és una espècie de cicle bianual. La llavor s'ha de recol·lectar de les inflorescències de la ceba porrera o de grell nascudes d'una ceba vella, que espiguen durant la primavera del segon any de cultiu. El moment idoni és quan podem observar la maduració de la llavor, que adquireix una coloració negra. En aquest moment convé retirar les "trompes" i deixar-les assecar protegint-les del sol. Té una vida útil molt curta, entre 1 i 2 anys. El millor és emprar les llavors d'un any per a l'altre.

Classificació per famílies

CUCURBITÀCIES

Carabassó antic (*Cucurbita pepo*)

Fregall (*Luffa cylindrica*)

Meló blanc de tot l'any (*Cucumis melo*)

Meló groc de tot l'any (*Cucumis melo*)

Síndria blanca de la Vall (*Citrullus lanatus*)

Síndria retxada (*Citrullus lanatus*)

LLEGUMINOSES

Guixó de careta negra (*Phaseolus vulgaris*)

Mongeta d'enfilat (*Phaseolus vulgaris*)

SOLANÀCIES

Albergínia de Ciutadella (*Solanum melongena*)

Albergínia de Maó (*Solanum melongena*)

Pebre de quatre cantells (*Capsicum annum*)

Tabac de pota (*Nicotiana rustica*)

Tomàtic mèrvel (*Lycopersicon lycopersicum*)

Tomàtic rosadet de sa Vall (*Lycopersicon lycopersicum*)

COMPOSTES

Carxofa morada (*Cynara scolymus*)

Lletuga llarga d'hivern (*Lactuca sativa*)

Lletuga revullosa (*Lactuca sativa*)

LILIÀCIES

Ceba blanca (*Allium cepa*)

Sobre les varietats locals

Les varietats locals de cultiu han sobreviscut a la introducció de les varietats comercials gràcies a la seva adaptació a les condicions climàtiques i a la íntima relació amb les necessitats i les pràctiques agronòmiques pròpies de Menorca; també, gràcies al manteniment dels usos pels quals tradicionalment han estat conreades i valorades. Entre els avantatges que ofereixen val la pena destacar:

- Major capacitat d'adaptació a l'evolució dels factors ambientals.
- Menor exigència de les necessitats d'aigua i aportació d'adobs.
- Major resistència a les malalties.
- Millor capacitat de conservació (durabilitat).
- Major distribució de les collites durant la temporada de recol·lecció.
- Millor qualitat gustativa.
- Pel fet de representar un producte diferenciat i amb personalitat, millora les possibilitats de desenvolupament de l'economia local i dels circuits curts de comercialització.
- Preservació del patrimoni cultural a través dels coneixements tradicionals associats.

Coordinació i textos: Guillem Alcofa i Judith Aisa

Disseny gràfic: Lluç Julià. **Aquarel·les:** Yolanda Pérez

Correcció lingüística: Eva Florit (Servei d'Assessorament Lingüístic del CIM)

Agraïments a: Guillem Genestar, Martí Pons Gutiérrez, Martí Pons Gomila, Antoni Moll, Antoni Riudavets, Joan Pons, Raül Goñalons, Onofre Goñalons, Josep Goñalons, Dani Bosch, Bartomeu Pons i Guillem Taltavull per les seves aportacions sobre la descripció i el maneig de les varietats locals descrites;

Núria Martínez i Ismael Pelegrí pels seus comentaris lingüístics sobre la manera d'escriure els noms de les varietats;

JuanMa González d'RdS (Red de Semillas "Resembrando e Intercambiando") i Ariadna Ferrer per la seva col·laboració.

Banc de Llavors de Varietats Locals de Menorca

Consell Insular de Menorca - APAEM

Edifici "Sa Granja" / Carretera Maó - es Grau km 0,5 / 07700 Maó

Telèfons: 971 35 63 17 - 971 35 68 54

A/e: apaem@menorca.es - agrologiques@gmail.com